

Dnr 3.9:o812/16

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel och annat utnyttjande av utsatta personer (SOU 2016:70)

(Ju2016/07656/L5)

Inledning

Barnombudsmannens uppdrag är att företräda barns och ungas rättigheter och intressen utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Barnombudsmannen lämnar i detta yttrande kommentarer på de delar som berör barn och unga.

Det är Barnombudsmannens uppfattning att skyddet för barn som utsätts för, eller riskerar att utsättas för, människohandel är för svagt i Sverige. Enligt Länsstyrelsens i Stockholms kartläggning av misstänkt människohandel med barn har 102 polisanmälningar av människohandel eller människohandelsliknande brott registrerat mellan 2012-2015. Under perioden inleddes 39 förundersökningar, samtliga ärenden lades ned förutom ett som ledde till åtal för människosmuggling. Sedan 2012 har inget åtal väckts för människohandel med barn.¹ Detta står i kontrast mot de långtgående krav som barnkonventionen ställer på konventionsstaterna att arbeta aktivt för att upptäcka, utreda och förebygga alla former av utnyttjande av barn. Enligt artikel 19 i barnkonventionen ska konventionsstaterna vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp. Enligt artikel 32 har barn rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande och mot skadligt eller annat olämpligt arbete. I artikel 34 betonas statens ansvar för att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. Enligt artikel 35 ska konventionsstaterna vidta lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra bortförande och försäljning av eller handel med barn för varje ändamål och i varje form. Skyddet förstärks ytterligare i artikel 36 som anger att konventionsstaterna ska skydda barnet mot alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet i något avseende.

---

¹ Länsstyrelsen Stockholm. Människohandel med barn: nationell kartläggning 2012-2015. 2015. Sid. 7.

I det fakultativa protokollet till barnkonventionen om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi förtydligas och fördjupas konventionsstaternas ansvar att tillförsäkra barnet ett tillräckligt starkt rättsligt skydd mot exploatering, utnyttjande och övergrepp. Där tydliggörs även staternas skyldigheter att arbeta aktivt för att förebygga brott samt att skydda och stödja brottsoffer.² FN:s kommitté för barnets rättigheter (FN:s barnrättskommitté) har uttryckt oro över att kunskapen om det fakultativa protokollet och de rättigheter som uttrycks där är för låg i Sverige. Vidare anser FN:s barnrättskommitté att insamling av statistik bör stärkas samt att skyddet inte är tillfredsställande för ensamkommande barn och unga. Kommittén anser även att Sverige bör underlätta för barn och unga som utsatts för människohandel att få uppehållstillstånd i Sverige.³

Sammanfattning

Barnombudsmannen välkomnar de förslag i utredningen som syftar till att tydliggöra och förstärka det rättsliga skyddet för människohandelsbrott mot barn. Det är bra att det förtydligas vad som avses med "otillbörliga medel" samt att utredningen föreslår att det inte längre ska vara nödvändigt att gärningspersonen åsyftat att utnyttja personen med avsiktssuppsåt (direkt uppsåt), utan att det ska vara tillräckligt med insiktssuppsåt eller likgiltighetsuppsåt. Barnombudsmannen tillstyrker även förslaget att en straffbestämmelse om utnyttjande av annans nödläge ska införas.

Barnombudsmannen menar dock att utredningens förslag inte i tillräcklig utsträckning kommer innebära en reell förändring för barn och unga och att lagstiftningen riskerar att vara fortsatt svårtolkad. Barnets särskilda utsatthet och behov av stärkt skydd mot människohandel bör förtydligas i lagstiftningen. Barnombudsmannen menar därför att regeringen bör överväga en särskild brottsrubricering "människohandel med barn".⁴

Barnombudsmannen ser positivt på utredningens ansats att stärka skyddet för barn och unga genom att gärningsmannens ansvar i förhållande till barnets ålder förstärks. Utredningens förslag innebär att de särskilda bestämmelser som gäller människohandel mot barn ska gälla även om gärningsmannen inte har insett brottsoffrets ålder, men varit oaktsam i förhållande till att denne inte hade fyllt arton år. Barnombudsmannen anser dock att ansvaret bör förstärkas ytterligare och menar att det primärt bör föreligga ett strikt ansvar i förhållande till brottsoffrets ålder.

Utredningen föreslår en rad åtgärder inom ramen för de brottsbekämpande myndigheternas arbete. Barnombudsmannen ser positivt på de föreslagna insatserna såsom tillräckliga resurser, regelbundna- metod och kompetensutvecklande åtgärder samt ökat stöd och skydd till brottsoffer. Barnombudsmannen beklagar dock att utredningen inte föreslagit några specifika insatser som riktar sig mot barn och unga. Detta gäller speciellt i förhållande till ökat stöd och skydd till barn som är offer för människohandel, men även barn som befinner sig i situationer där en förälder eller annan närstående vuxen är offer för

² Fakultativt protokoll till konventionen om barnets rättigheter om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi.

³ Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 12, paragraph 1, of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. punkt.16, punkt 17, punkt 22,punkt 35c.

⁴ För ett utförligare resonemang se: Barnombudsmannen. Departementenspromemorian (Ds 2003:45) Ett heltäckande straffansvar för människohandel, m.m.. 2003.

människohandel. Stöd till brottsoffer, förbyggande insatser samt kompetenshöjning till professionella som möter barn betonas av FN:s barnrättskommitté.⁵ Barnombudsmannen beklagar att insatserna inte riktar sig till Migrationsverket och menar att barn som utsatts för människohandelsbrott i högre utsträckning bör få möjlighet till uppehållstillstånd både före, under och efter en polisutredning. FN:s barnrättskommitté anser att Sverige bör underlätta för barn och unga som utsatts för människohandel att få uppehållstillstånd i Sverige.⁶

3. Människohandel

3.7 Överväganden och förslag

3.7.3 Handelsåtgärd

Barnombudsmannen har inget att erinra om utredningens bedömning att nuvarande uppräknade handelsåtgärder ska fortsatt gälla. Europarådets expertgrupp om människohandel, GRETA⁷, har uppmanat Sverige att inkludera bortförande som en handelsåtgärd, men detta är idag redan en enskild brottsrubricering, människorov. Bestämmelsen om människorov har idag företräde i förhållande till bestämmelsen om människohandel. Sverige har därför bedömt att det inte finns ett behov av att införa bortförande som en specifik handelsåtgärd i människohandelsbestämmelsen.

3.7.4 Exploateringssyfte m.m.

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att det inte längre ska vara nödvändigt att gärningspersonen åsyftat att utnyttja personen med avsiktsuppsåt (direkt uppsåt), utan att det ska vara tillräckligt med insiktsuppsåt eller likgiltighetsuppsåt. Det nuvarande subjektiva rekvisitet som i lagtext uttrycks ”i syfte att” föreslås ersättas med ”med uppsåt att”. Utredningen menar att syftet med den föreslagna förändringen är att alla personer som i sig utgör en nödvändig länk för att kunna bedriva människohandel fullt ut ska omfattas av människohandelsbestämmelsen. Utredningen föreslår därför att en person som med ett otillbörligt medel vidtar en handelsåtgärd och som har likgiltighetsuppsåt i förhållande till exploateringssyftet ska kunna dömas för ansvar. Ändringen antas kunna leda till ett utökat tillämpningsområde vilket Barnombudsmannen anser ligga i linje med Sveriges åtaganden i enlighet med barnkonventionen.

Barnombudsmannen är positiv till att man föreslår att utvidga uppsåtsrekvisitet för exploateringen, men menar att det i förhållande till ett så allvarligt brott som människohandel, bör föreligga ett grovt omedvetet oaktsamhetsansvar, likt det som föreslagits i 2014-års Sexualbrottskommittés betänkande: *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten (SOU 2016:60)*.⁸

3.7.5 Offrets samtycke

Utredningen föreslår att offrets samtycke till den åsyftade exploateringen även fortsättningsvis ska sakna betydelse för straffansvar. Någon uttrycklig bestämmelse härom menar utredningen inte bör införas. Barnombudsmannen

⁵ Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 12, paragraph 1, of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. punkt. 17, punkt. 19.

⁶ Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 12, paragraph 1, of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. punkt.16, punkt 17, punkt 22, 35c

⁷ <http://www.coe.int/en/web/anti-human-trafficking/greta>, hämtad 170220

⁸ Ett starkare skydd för den sexuella integriteten (SOU 2016:60).

delar utredningens bedömning att det borde vara alldeles klart att offrets samtycke saknar betydelse för straffansvar. Däremot delar vi inte utredningens bedömning att det inte finns skäl att införa en bestämmelse i 4 kap. 1 a § brottsbalken om att offrets samtycke till utnyttjandet saknar betydelse för straffansvar.

Av utredningens redogörelse framgår att det vid bedömning i domstol ofta ställs ett krav på ett maktförhållande mellan gärningsperson och offer. Maktförhållandet innebär enligt domstolarna att gärningspersonen, utöver de tre huvudrekvisiten, ska bemästra offrets fria vilja. Det framkommer alltså att domstolarna lägger stor vikt vid offrets samtycke, trots att det borde vara klart att samtycke inte ska ha någon betydelse. På grund av dessa uppgifter anser Barnombudsmannen att det finns skäl att införa en bestämmelse som tydliggör att offrets samtycke saknar betydelse vid bedömningen av människohandel. GRETA har framfört ett förslag om att införa en uttrycklig bestämmelse i lagtexten om att samtycke som ges av någon som är offer för människohandel ska sakna betydelse.⁹ I ljust av 2014-års Sexualbrottskommittés betänkande: Ett starkare skydd för den sexuella integriteten (SOU 2016:60) i vilket en samtyckesbestämmelse föreslås, menar Barnombudsmannen att ett förtydligande bör införas för att ytterligare stärka skyddet.¹⁰

3.7.6 Människohandel med barn

Utredningens förslag innebär att de särskilda bestämmelser som gäller människohandel mot barn ska gälla även om gärningsmannen inte har insett brottsoffrets ålder, men varit oaktsam i förhållande till att denne inte hade fyllt arton år. Barnombudsmannen avstyrker förslaget och menar att det primärt bör föreligga ett strikt ansvar i förhållande till brottsoffrets ålder. Barnombudsmannen anser inte att det oaktsamhetsrekvisit som utredningen föreslår kommer att stärka det reella juridiska skyddet för barn och medföra den skärpning i praxis som eftersträvas. Barnombudsmannen föreslår i första hand att det bör föreligga ett strikt ansvar i förhållande till ålder för människohandelsbrottet.

I det fall ovanstående förslag inte tillstyrks föreslår Barnombudsmannen en högre kontrollskyldighet än den föreslagna. Vi föreslår att gärningspersonen alltid måste förvissa sig om barnets ålder, likt den reglering som idag gäller i specialstraffrätten. För ytterligare argumentation hänvisar Barnombudsmannen till vårt tidigare remissvar för delbetänkandet *Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling m.m (SOU 2016:42).*¹¹

3.7.7 Behov av åtgärder för mer effektiva utredningar

Utredningen föreslår en rad åtgärder för att öka lagföringen av människohandelsbrott. Åtgärderna riktar sig till Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten och tar sikte på kompetenshöjande insatser, mer resurser och bättre uppföljning. Barnombudsmannen ser positivt på de föreslagna insatserna och är enig i att alla dessa insatser behövs. Vi saknar dock specifika insatser som riktar sig mot barn, oavsett exploaterings syfte. Detta gäller speciellt i förhållande till ökat stöd och skydd till barn som är offer för människohandel, men även barn som befinner sig i situationer där en förälder eller annan närstående vuxen är offer för människohandel. Detta är också en rekommendation från Barnrättskommittén

⁹ GRETA, Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Sweden, 2014, p.47.

¹⁰ Ett starkare skydd för den sexuella integriteten (SOU 2016:60).

¹¹ Barnombudsmannen. Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling m.m (SOU 2016:42). 2016.

som rekommenderar att konventionsstaten ska erbjuda återkommande utbildning om barnkonventionens tilläggsprotokoll och brotten däri, med speciellt fokus på riskfaktorer för att upptäcka och utreda brott så som människohandel.¹²

Barnombudsmannen vill även understryka vikten av att barnet får adekvat stöd före, under och efter en eventuell rättegång. De myndigheter och instanser som möter barnet behöver få utbildning i att bemöta och stödja barnet på bästa sätt.

Barnombudsmannen anser att möjligheten för förundersökningsledaren att ansöka om tidsbegränsade uppehållstillstånd för offret enligt 5 kap, 15 § UtlL bör förtydligas. Vi är eniga med utredningen gällande att möjligheten till uppehållstillstånd bör inkludera offer för människohandel där en förundersökning ännu inte har inletts, speciellt om offret är ett barn. När det gäller ett barn kan det ta lång tid innan barnet berättar om övergrepp. Barn kan även låta bli att berätta om utsatthet för sexuell exploatering på grund av rädsla för repressalier från föräldrar och andra. Att ett uppehållstillstånd är betingat av en medverkan i en rättsprocess kan inte anses vara till barnets bästa

Barnombudsmannen anser att barn som utsatts för människohandelsbrott i högre utsträckning bör erbjudas permanent uppehållstillstånd i Sverige om barnet önskar och det är till barnets bästa. Ett uppehållstillstånd hjälper enligt Barnombudsmannen barnet att komma ur sin svåra levnadssituation och ger barnet skydd samt möjlighet att rehabilitera sig. FN:s barnrättskommitté har rekommenderat Sverige att underlätta för barn som utsatts för människohandel att få uppehållstillstånd i Sverige.¹³ Vidare, har FN:s barnrättskommitté lyft en oro kring hur utländska barn inte får samma stöd och skydd som barn från Sverige.¹⁴

4. Utnyttjande av utsatta personer i andra fall än vid människohandel.

4.7 Överväganden och förslag- tvångsarbete eller exploatering för annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte

Barnombudsmannen delar utredningens uppfattning att skyddet för individer som utnyttjas genom tvångsarbete eller exploatering för annan verksamhet i en situation som innebär nödläge behöver stärkas. Enligt artikel 32 i barnkonventionen ska konventionsstaterna erkänna barnets rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande och mot att utföra arbete som kan vara skadligt eller hindra barnets utbildning eller äventyra barnets hälsa eller fysiska, psykiska, andliga, moraliska eller sociala utveckling. Konventionsstaten ska vidare föreskriva lämpliga straff eller andra påföljder i syfte att säkerställa ett effektivt genomförande av artikel 32.

Barnombudsmannen anser att det bör förtydligas vad som avses med ”nödläge” i de fall brottet gäller ett barn.

---

¹² Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 12, paragraph 1, of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. P.19.

¹³ Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 12, paragraph 1, of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. P.35.

¹⁴ Committee on the Rights of the Child. Consideration of reports submitted by States parties under article 12, paragraph 1, of the Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. P.36

4.7.2 Utformningen av det särskilda straffansvaret

Barnombudsmannen håller med om utredningens bedömning att det i fråga om brott mot barn inte för straffansvar ska krävas att otillbörliga medel har använts. Som utredningen betonar befinner sig barn i en beroendesituation till den vuxne vilket leder till ökad risk för utsatthet. Utredningen föreslår att bestämmelsen ska gälla även om gärningsmannen inte insett brottsoffrets ålder, men varit oaktsam i förhållande till att denne inte fyllt 18 år. Barnkonventionen ställer långtgående krav på att ett barn som är under 18 år ska skyddas mot alla former av exploatering och utnyttjande. Barnombudsmannen menar därför att skyddet behöver förstärkas ytterligare och anser att det i första hand bör föreligga ett strikt ansvar i förhållande till ålder för det föreslagna brottet "utnyttjande av annans nödläge". I det fall ovanstående förslag inte tillstyrks föreslår Barnombudsmannen en högre kontrollskyldighet än det föreslagna. Vi föreslår att gärningspersonen alltid måste förvissa sig om barnets ålder, likt den reglering som idag gäller i specialstraffrätten. För ytterligare argumentation hänvisar Barnombudsmannen till vårt tidigare remissvar för delbetänkandet *Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling m.m (SOU 2016:42)*.¹⁵

4.8 Övervägande och förslag- otillbörliga ekonomiska utnyttjanden av personer som befinner sig i en utsatt situation

4.8.1 Ett särskilt straffansvar bör införas

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att det straffrättsliga skyddet bör förstärkas vid otillbörligt ekonomiskt utnyttjande av personer som befinner sig i en utsatt situation. Utredningen bedömer att utnyttjandet bör kopplas till situationer där en persons ekonomiska svåra förhållanden, okunskap eller beroendeställning utnyttjas otillbörligt.

Barnombudsmannen håller med om utredningens hållning att om brottet gäller ett barn så ska detta påverka straffvärdesbedömningen och ha betydelse för om brottet ska betraktas som grovt. Barnombudsmannen anser dock att detta bör förtydligas i förarbetena.

5 Straffskalorna för människohandel och koppleri

5.6 Överväganden och förslag

5.6.2 Behov av förändring av straffskalorna för brotten människohandel och koppleri

Barnombudsmannen föreslår, som tidigare framförts, att det införs en särskild brottsrubricering för människohandel med barn och att straffskalan för ett sådant brott utformas så att det tydligt framgår att samhället ser allvarigare på brott som begås mot barn än mot vuxna. För det fall en sådan regel inte införs anser Barnombudsmannen att lagstiftaren bör överväga att införa en grov form av brottet med en strängare straffskala. Brottet bör enligt Barnombudsmannen alltid vara att anse som grovt när barn är offer på grund av deras skyddsvärde.

7. Konsekvenser

Barnombudsmannen beklagar att utredningen inte på ett tydligt sätt redogjort för de konsekvenser förslagen får för barn och unga.

¹⁵ Barnombudsmannen. Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling m.m (SOU 2016:42). 2016.

Föredragande i ärendet har varit utredaren Janna Törneman samt juristen Amanda Bertilsdotter Nilsson.

Fredrik Malmberg
barnombudsman